

**DE
ANDERE
WERELD**

RIJK ARENDS

AVI M5

© 2021 Den Hertog B.V., Houten
ISBN 978 90 331 3105 9
www.uitgeverijdenhertog.nl

Omslag: Corné van der Horst

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij digitaal, elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoofdstuk 1

Eind maart 1943

‘Ik ga niet mee naar binnen!’ zegt Betty.

‘Waarom niet?’ Greta heeft de deurklink al in haar hand.

Betty haalt haar schouders op. Dat snapt Greta best. Haar blik glijdt over de voorgevel van de winkel. In de etalage hangen een paar jurken en wat lappen stof, maar verder is er weinig te zien achter de grote ramen.

Het bord boven de deur, met *Frank Manufacturen* erop, is weggehaald. De gaten in de muur staren haar als donkere kraalooigjes gemeen aan.

‘Ben je bang voor Gijsens?’ vraagt Greta met een uitdagend lachje op haar gezicht.

‘Nee hoor,’ zegt Betty. ‘Waarom zou ik bang voor hem zijn?’

‘Nou, kom dan,’ wenkt Greta. Het bekende belletje klinkt als haar vriendin de deur opent. Betty zucht en loopt achter haar aan. Greta weet precies hoe ze haar zin moet krijgen.

Juffrouw Emma is bezig met een klant en krijgt een blos op haar wangen als ze Betty ziet, maar ze tovert snel een lach op haar gezicht.

Mijnheer Gijsens is nergens te bekennen. Die zit vast in het kantoortje van haar vader.

Eigenlijk is iedereen in het dorp boos dat mijnheer Gijsens hier de baas mag spelen van de Duitsers. De jongens uit het dorp schelden hem soms uit voor moffenvriend, maar daarmee krijgt papa zijn winkel niet terug.

‘De knopen zijn daar,’ fluistert Betty, terwijl ze Greta aanstoot en naar de houten kast naast de toonbank wijst. Ze kent hier elke hoek op haar duimpje. Van jongs af aan heeft ze hier rond-

gelopen. Maar Greta schudt haar hoofd en loopt naar de houten trap in de hoek van de winkel. Aan haar ogen te zien, is ze iets van plan. Betty loopt achter haar vriendin aan naar boven. De deur van het kamertje van kleermaker Teun staat op een kier. Toen mijnheer Gijsens hier de baas werd, wilde Teun niet meer in de winkel werken. Hij werkt nu als kruier in de steenfabriek. Uren kon ze toekijken hoe hij broeken verstelde of de stof van een jurk door zijn hand liet glijden. Ondertussen kletsten ze dan gezellig over de laatste mode of over de dui-ven van Teun. Vaak was hij nauwelijks verstaanbaar, omdat er altijd een paar spelden tussen zijn lippen geklemd zaten.

Later wil ze ook een eigen zaak. Dan zal ze de winkel nog groter maken dan hij nu al is en dan kan Greta bij haar in dienst komen. Maar dan moet eerst de oorlog voorbij zijn, want voorlopig lijkt het er alleen maar op dat ze steeds meer kwijtraken. De auto, de winkel, de fiets, de radio. Straks raken ze ook hun huis nog kwijt.

‘Kijk eens wat een mooie jurk,’ zegt Greta. Ze wijst naar een gebloemde japon die over een houten paspop hangt. ‘Als ik later groot ben, wil ik ook zo’n jurk.’

Betty kijkt op het kaartje. 60 punten. Wie heeft er zoveel textielbonnen voor een nieuwe jurk? Haar moeder in ieder geval niet.

Aan de kledingrekken hangen veel lege klerhangers waarop in kleine zwarte letters *Frank manufacturen* staat. Het bewijs wie hier echt de baas is.

‘Zullen we winkeltje spelen?’ fluistert Greta.

Vroeger mocht dat van papa. Dan was een van hen de winkelbediende en de ander ging jurken of hoeden passen. Van mama mocht het nooit, maar van papa mocht sowieso meer dan van mama.

‘Ben je gek,’ zegt Betty zacht. ‘Straks komt Gijsens naar boven.’
‘Nou en?’ zegt Greta. ‘We zijn toch klanten?’

‘Nou, mevrouw Betty,’ zegt Greta met een bekakt stemmetje. ‘Wat vindt u hiervan?’ Ze geeft Betty een zwarte hoed met een brede rand.

Even aarzelt ze. Stel je voor dat ze betrappt worden? Dan pakt ze de hoed van Greta aan. Wat kan het haar ook schelen. De winkel is van haar vader en van niemand anders.

‘Maar juffrouw,’ zegt Betty terwijl ze haar hoofd schudt. ‘Dat is toch geen hoed voor een dame van stand? Wat zie ik daar? Ja, die hoed met die veer lijkt me wel wat. Geef me die maar eens.’ Greta geeft de hoed aan Betty, die hem voorzichtig opzet.

‘Ja mevrouw,’ zegt Greta. ‘Die past prachtig bij uw donkere krullen.’

‘Heeft u ook een spiegel?’ vraagt Betty.

Greta, die inmiddels helemaal in haar rol zit, wijst naar de spiegel naast de pashokjes. ‘Daar mevrouw. Zal ik ook nog een mooi bontje voor u uitzoeken?’

‘Nee hoor,’ zegt Betty terwijl ze een rondje draait voor de spiegel. ‘Daarvan heb ik er al genoeg in de kast hangen. Wel honderd.’

Dan klinken er opeens zware voetstappen op de trap. Betty lijkt te bevriezen. Dat kan maar één iemand zijn. Ze moet de hoed terugleggen, maar het is al te laat. Snel gaat ze achter Greta staan. Het hoofd van Gijsens steekt boven het trapgat uit en even later staat hij bovenaan de trap. Hij kijkt hen vanonder zijn borstelige wenkbrauwen verbaasd aan.

‘Kan ik jullie ergens mee helpen?’ Zijn stem klinkt duidelijk geïrriteerd.

‘Ik moest voor mijn moeder een paar knopen halen,’ zegt Greta snel.

‘Die liggen beneden,’ zegt mijnheer Gijsens, terwijl hij met zijn duim over zijn schouder richting het trapgat wijst.

‘O, ik dacht boven,’ liegt Greta.

‘Leg die hoed eens terug op het rek,’ zegt hij tegen Betty.

‘O,’ zegt hij als Betty achter Greta’s rug vandaan komt. ‘Nu zie

ik wie jij bent.’

Ondanks de angst die ze voelt voor deze man, laait de woede weer op. Daarin lijkt ze veel meer op haar moeder, die ook heel boos kan worden. Papa wordt nooit boos. Zelfs niet toen hij vertelde dat hij de sleutels van zijn winkel in moest leveren. Mama had de keukendeur achter zich dichtgegooid en was naar boven gegaan, waar Betty haar zachtjes hoorde huilen. Een half uur later was ze naar beneden gekomen.

‘En nu?’ had ze aan papa gevraagd. ‘Waar moeten wij nu van leven?’

‘Ik bedenk wel wat,’ had hij gezegd. Maar inmiddels waren ze bijna twee jaar verder en papa had nog steeds niets bedacht. Mijnheer Gijsens kijkt op zijn horloge. ‘En bovendien mogen jullie rond deze tijd helemaal niet meer in de winkel komen.’ ‘De winkel is toch tot zes uur open?’ vraagt Greta verbaasd. ‘Ik bedoel haar,’ zegt hij en hij knikt naar Betty.

Betty begrijpt precies wat hij bedoelt. Joden mogen na vijf uur niet meer in een winkel komen. Alle andere winkels in het dorp houden zich daar niet aan en juist in hun eigen winkel wordt ze nu weggestuurd. Ze voelt het bloed naar haar wangen stijgen en opnieuw komt er een felle woede in haar op.

‘De winkel is niet eens van u,’ zegt Betty, terwijl ze de hoed iets te hard teruglegt.

‘Een echt Jodinnetje,’ mompelt Gijsens als ze langs hem heen glipt en met grote stappen de trap afloopt. ‘Zo brutaal als de raven.’

Als ze beneden is, ziet ze haar boze gezicht in de spiegel. De gele ster op haar jas lijkt haar uit te lachen. Stomme ster. Jij bent de schuld van alle ellende!

‘Dat je dat durfde,’ zegt Greta als ze richting de dijk lopen.

‘Het is toch zijn eigen schuld?’ zegt Betty, die nog steeds boos is.

‘Het is gemeen!’ zegt Greta. ‘Jij kunt er toch niets aan doen

dat jullie Joods zijn?’

‘Zo erg is het niet om Joods te zijn, hoor,’ zegt Betty fel.

‘Nee, zo bedoel ik het niet,’ zegt Greta snel. ‘Maar jullie zijn toch anders.’

‘Wat bedoel je met anders?’

‘Nou, jullie kopen geen vlees bij ons in de winkel. En jullie gaan niet naar de kerk, maar naar de... Hoe heet dat ook alweer?’

‘De synagoge,’ zegt Betty. ‘En ik heb donkere ogen en donker haar.’ Had ze maar net zulk blond haar als Greta, dan kon niemand zien dat ze een Jodin is. Gelukkig wonen er in het dorp nog meer meisjes met donkere krullen, maar die mogen wel naar school en zij niet.

‘Ik zou willen dat ik zulke mooie krullen had,’ zegt Greta. Margje, de dienstbode, zei dat ook altijd. Margje mag niet meer voor hen werken van de Duitsers. Ze willen niet dat Joden nog personeel hebben. Daarom werkt ze nu als dienstmeisje bij de notaris. Soms komt Margje stiekem ’s avonds bij hen werken. Dat is altijd heel gezellig.

‘Waarom hebben de Duitsers eigenlijk een hekel aan jullie?’ vraagt Greta als ze via het stenen trapje de dijk opgaan.

Betty haalt haar schouders op. ‘Hitler zegt dat alle problemen in de wereld de schuld zijn van de Joden.’

‘Echt niet,’ zegt Greta, terwijl ze even stopt om een steentje uit haar klomp te schudden. Betty heeft geen klompen, maar draagt altijd lakschoenen. Maar wat heb je daaraan als de Duitsers alles van je afpakken? Straks zeggen de Duitsers nog dat Joden geen schoenen meer mogen dragen. Dan kan ze helemaal nergens meer heen.

‘Jullie blijven toch wel onze burenen?’ vraagt Greta opeens.

‘Natuurlijk,’ zegt Betty. ‘Hoezo niet?’

‘Mijn moeder zegt dat veel Joden onderduiken. Net als mijn ome Klaas. Die is ook ondergedoken, omdat hij iets gedaan heeft wat niet mag van de Duitsers.’

Pas had ze papa en mama ook zachtjes horen praten over onderduiken. Ze had achter de keukendeur staan luisteren.

‘Ik wil niet naar Polen,’ had mama gezegd.

‘Dat gebeurt ook niet, lieverd,’ zei papa. ‘Ze laten ons wel met rust. We hebben nooit iets verkeerd gedaan. En anders bakken ze in Polen ook wel brood voor ons.’ Maar die avond was papa opvallend stil geweest.

Stel dat het nu wel waar was? En waar kwamen ze dan terecht in Polen? Ze weet eigenlijk niets van dat land. Ja, dat Warschau de hoofdstad is. Dat had ze laatst met topografie geleerd.

‘Zal ik je een geheimpje vertellen?’ vraagt Greta.

‘Mijn vader heeft onze radio onder de houten vloer van de schuur verstopt. Soms gaat hij samen met mijn broer luisteren.’

‘Hoe weet je dat?’

‘Papa had het er met mama over. Die wil dat hij de radio inlevert. Ze is bang dat papa wordt opgepakt.’

Eigenlijk is Betty boos dat haar vader alles zo braaf aan de Duitsers heeft gegeven. De fiets, de auto, de radio en zelfs zijn winkel, maar die kun je dan ook moeilijk verstoppem.

Ze kijkt naar de rivier. Bij de oever is het water rustig, maar verderop kolkt en schuimt het om de kop van de krib heen. Jaren geleden is de oudste zoon van de groentebouer daar verdronken. Meegezogen in een draaikolk. Toch is het ’s zomers altijd druk op het strandje. Als iets maar lang genoeg geleden is, wordt het vanzelf minder erg. Zou dat voor alles gelden?

Zelf is ze van de zomer ook naar het strandje geweest, terwijl Joden eigenlijk niet eens mogen zwemmen. Het is haast niet meer bij te houden wat Joden wel en niet mogen. Gelukkig let in het dorp niemand daarop. Maar aan het eind van de middag waren er twee soldaten langsgekomen. Ze lag toen juist met Greta in het water te dobberen. De soldaten hadden naar hen gelachen en iets geroepen in hun nare taal met die harde klanken. Ze wisten niet dat ze Joods was, want haar jurk met de gele ster zat veilig in haar tas, maar zij had het wel gevoeld.

Haar benen waren slap geworden en toen de soldaten weg waren, wilde ze gelijk naar huis. Ze heeft het nooit aan papa en mama verteld.

Het zonnetje komt achter de wolken vandaan. In de uiterwaarden dartelt een veulen achter zijn moeder aan. Het lijkt wel of hij een vreugdedansje maakt. De schapen hebben al lammetjes. Normaal zou ze daar vrolijk van worden, maar vandaag niet.